

KUML 1990

KUML 1990

Årbog for Jysk Arkæologisk Selskab

With summaries in English

I kommission hos Aarhus Universitetsforlag, Århus

Redaktion: Poul Kjørnum

Redaktionsudvalg:

Jens Henrik Bech, Thisted

Steen Hvass, Vejle

Stig Jensen, Ribe

Erik Johansen, Aalborg

Erik Jørgensen, Haderslev

Hans Jørgen Madsen, Århus

Omslag: Lerhoveder fra ældre jernalder

Udgivet med støtte af Statens Humanistiske Forskningsråd

Omslag: Jens Kirkeby

Grafisk tilrettelæggelse: Elsebet Morville

Tryk: Special-Trykkeriet Viborg a-s

Skrift: Bembo 11/12

Papir: Stora G-Print 120 g

Copyright 1992 by Jysk Arkæologisk Selskab

ISBN 87-7288-562-9

ISSN 0454-6245

Indhold/Contents

Lurparret fra Ulvkær i Vendsyssel	7
The pair of lurs from Ulvkær, north Jutland	7
<i>Per Lysdahl</i> : Fundet og arkæologisk vurdering	7
The discovery and its archaeological interpretation	21
<i>Marianne Lundbæk</i> : Konservering	24
Conservation	30
<i>Birthe A. Gottlieb</i> : Røntgenundersøgelser	31
X-ray analysis	36
<i>John Nørlem Sørensen</i> : Restaurering	37
Restoration	40
<i>Bent Aaby</i> : Pollenanalyser af jordprøver udtaget af Ulvkærlurerne	41
Pollen analysis of peat samples from the Ulvkær lurs	42
<i>Erik Johansen</i> : En brandgravplads med smykkefund fra førromersk jernalder	45
A cremation cemetery with ornaments from the pre-Roman Iron Age	56
<i>Jørgen Lund</i> : Hoveder og ansigter af ler fra ældre jernalder	57
Clay heads and faces from the early Iron Age	76
<i>Lise Bender Jørgensen</i> : Hørvævninger og oldtidsvæve	77
Linen textiles and ancient looms	82
<i>Per Ethelberg</i> : To grave fra Højvang, Sønderjylland	85
Dendrodatering og absolut kronologi	
Two graves from Højvang in southern Jutland; dendrodating and	
absolute chronology	97
<i>John Brinch Bertelsen</i> : Nederby på Fur – en landsby grundlagt i yngre jernalder	
Et bidrag til belysning af vikingetidsbebyggelsen i den vestlige del af Limfjorden	99
Nederby on Fur, a village founded in the later Iron Age. A contribution to	
knowledge of Viking settlement in the western Limfjord	117
<i>Torben Nilsson</i> : Stentinget. En indlandsbebyggelse med handel og håndværk fra	
yngre jernalder og vikingetid. En foreløbig meddelelse	119
Stentinget. An inland site with trade and handicrafts from the later Iron Age.	
A preliminary notice	132
<i>H. J. Madsen og Per Vegger</i> : Karby på Mors. En landsby fra vikingetiden	133
Karby on Mors, a Viking village	149
En vikingetidssølvskat fra Brokhøj, Gjerrild Klint	151
A Viking silver hoard from Brokhøj, Gjerrild Klint	151
<i>Pauline Asingh</i> : Fund og sagn	151
The find	155
<i>Anne Kromann</i> : Mønterne	156
The coins	164

En vikingetidssølvskat fra Brokhøj, Gjerrild Klint

Af PAULINE ASINGH OG ANNE KROMANN

Fund og sagn

»Der er flere høje, der hedder Brokhøje ude efter Havet på Gjerrild Mark lidt nordøst for Stokkebro, og der var Dwarre (dværge). En kunne se dem gaa og pusle der til visse Tider, og de gik og bar Byldter ned i den største Høj. På den Høj var også to Stenovne.« (1).

Sådan lyder en af folkemindesamleren Evald Tang Kristensens optegnelser fra forrige århundrede.

Som navnet angiver har disse høje været hjemsted for grævlinge. Deres tilstedeværelse, og især senere tiders stenplyndringer og opdyrkning har efterhånden bevirket, at højene er blevet så godt som jævnet med jorden. De sidste rester af den største af Brokhøjene, netop den, der ifølge Nationalmuseets sognebeskrivelse endnu i 1880-erne rummede to dyssekamre, var i 1986 truet af total nedpløjning, og derfor iværksatte Djurslands Museum en udgravning på stedet (2). Uden iøvrigt at gøre sig forhåbninger om at nå til en afklaring af, hvad det var for nogle bylter, dværgene gik og bar ned i højen.

Undersøgelsen

Pløjelaget blev afrømmet med maskine, og snart sås sporene efter en ganske anseelig langdysse, 18 m lang, 8 m bred og med to stensatte gravkamre (fig. 1). Såvel kammerstenene som kæden af randsten, som har omgivet højen, var for længst sprængt bort og fjernet, lige med undtagelse af en af de store kammersten, som lå væltet og delvist sprængt bag det vestlige kammer.

På trods af de mange ødelæggelser, som langdyssen gennem tiderne har været udsat for, var sporene efter de sprængte sten til alt held stadig at se i undergrunden som muldfyldte huller med granitskærver, og højens oprindelige grundplan kunne så nogenlunde bedømmes.

De to gravkamre har udvendig målt omkring 4 x 4 m, og har sandsynligvis haft åbning mod syd, hvor der var spor efter indgangspartier. Foran lå rester af de ofrede lerkar sønderknust, sammen med brudstykker af slebne flintøkser og ravperler, som efter alt at dømme var udrømmet fra gravkamrene.

Randstenene, som i et rektangulært forløb har omgivet højen, har stået ganske tæt side om side og været af betydelig størrelse. Især de østlige gavlstene, med en diameter på over en meter.

Med afdækningen af stenspor efter stenspor, genskabtes efterhånden billedet af den langdysse som dværgene ifølge sagnet bar bylter ned i. Men hvad var der

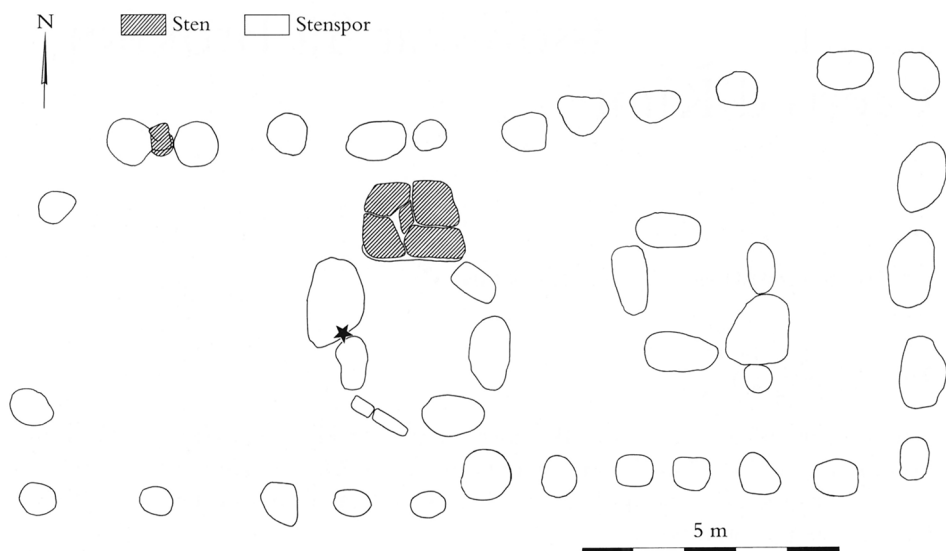

Fig. 1. Langdyssens grundplan med angivelse af findested for sølvskatten.
Plan of the long mound, showing the place where the silver hoard was found.

så i disse bylter? En skat, vil svaret sandsynligvis lyde, hvis vi går til de gamle folkeoverleveringer.

Og ganske rigtigt dukkede der i et stenspor i det vestlige gravkammer en lille, hvidgrå, flad genstand op, som ved nærmere eftersyn viste sig at være en mønt fra vikingetid. Og der kom mere. I udkanten af samme stenspor lå 9 brudstykker af mønter og ringe, alt i sølv, og tæt herved, et større fragment af et lerkar, formodentlig fra en beholder skatten har været nedsat i (fig. 2). Sølvstykkerne lå i toppen af stensporet indenfor et 10 x 25 cm stort område. Der er utvivlsomt tale om en af vikingetidens brudsølvskatte. Skatten har efter alt at dømme været gravet ned tæt ved den ene af kammerets bæresten. Ved sprængningen af kammerstenene er skatten røget med og sølvstykkerne er væltet ned i hullet efter den sprængte sten. Spørgsmålet var nu, om de 9 sølvstykker udgjorde hele skatten. Var der mere, måtte det ligge i dyngerne af pløjejord, som gravemaskinen havde gravet af området over dyssekammeret. Og ganske rigtigt. Efter en grundig gennemsøgning med metaldetektor, talte skatten 81 stykker sølv, nemlig 66 mønter og møntfragmenter og 15 brudstykker af især ringe og

Fig. 2. Fragment af lerkar, fundet i stenspor nær brudsølv.
Fragment of a pot, found in an extraction hole near the scrap silver.

Fig. 3. Det samlede sølvfund. Foto: Lennart Larsen.

The complete silver find. Photo: Lennart Larsen.

barrer (fig. 3). For en halv snes år siden blev der ved højen desuden fundet en snoet ring med samme matgrå overflade som de ukonserverede sølvstykker. Det har antagelig været en snoet sølvring af samme slags, som man kender dem fra andre af vikingetidens skattefund. Men da den for finderens mest af alt lignede en tyrering, røg den ud over kanten af Gjerrild Klint sammen med et læs opsamlede marksten.

Gravhøje og skattefund

Vikingetidens nedgravede skatte har givet anledning til mange diskussioner. De fleste hælder til den teori, at brudsølvsfattene gemt på let genkendelige steder er rene værdidepoter (3). Har man ønsket at sikre sin opsparede kapital, var jorden et af de sikreste gemmesteder og tilsyneladende i særdeleshed oldtidens gravhøje. Faktisk er der indberetninger om fund af skatte fra vikingetid, middelalder og nyere tid fra rundt regnet et halvt hundrede gravhøje og højdedrag (4). Det berettes om flere fund, at der gentagne gange er pløjet sølvmonter eller ringe op på samme høj. I andre tilfælde er man ved næsten bortpløjede høje stødt på lerkar med hele eller sønderbrudte monter og smykker, eller skatten er fundet, hvor der tidligere har ligget en høj. Atter andre er fremkommet ved, at man har villet fjerne en høj. Eksempelvis blev en vikingetidssølvskat fundet ved Sørby-magle på Sydvestsjælland, da en gårdmand var ved at fjerne en stendysse på sin mark (5). Skatten var, ligesom tilfældet var ved Brokhøj, sat ned mellem to store sten.

Egentlig har det været kendt gennem århundreder, at der ligger skatte gemt i vore gravhøje. Hvis vi skal tro de gamle folkeoverleveringer kan gravhøjene foruden kæmpegrave, trolde, dværge samt andet godtfolk, også rumme enorme skatte. En nedgravet skat røber sig ofte ved, at der ved nattetide brænder lys over højen, eller ved, at forbifarende hører kistelåg smække eller monter klirre. Andre har set de rige højfolk gå og pusle omkring højen. Det var imidlertid ikke så ligetil at erhverve sig højfolkernes rigdomme, hvis vi skal dømme efter folkesagnet mangfoldige beretninger om uheldsvangre skattegravninger. Gentagne gange berettes der om, at lige idet skatten, efter stort besvær, fremdrages, bryder alverdens ulyker ud, og underjordiske væsener dukker op, førend højen lukker sig om skatten for næsen af de skuffede skattejægere (6).

Fælles for de fleste af sagnene er de mytiske forestillinger, som højene og deres indhold er omgærdet med, og i vore øjne forbliver de eventyrlige fortællinger. Men de kan dog meget vel indeholde en kerne af sandhed, som genfortalt gennem generationer og krydret med folkelig overtro efterhånden har antaget eventyrlig form (7).

I andre overleveringer, som er blottet for eventyrligt præg, fortælles da også mere nøgternt om højfundne skatte (8). Ofte omtales såvel den lykkelige finder som fundstedet ved navns nævnelse. Det fremgår af beskrivelserne, at der næsten udelukkende er tale om møntfund. Til disse, efter alt at dømme historisk funderede overleveringer, knytter sig desuden adskillige, som beretter om skatte fundet i bakker, klinter eller under større sten. Det drejer sig sandsynligvis i mange tilfælde om fund fra ødelagte gravhøje og storstensgrave.

Sagnet fra Brokhøj hører så afgjort til kategorien af eventyrlige skattesagn, men er samtidig med til at understrege, at sagnene kan rumme et gran af sandhed.

NOTER

- 1) Kristensen, E. T.: Danske Sagn I. Ny række 1928. Om Bjærgfolk, man har set eller hørt. s. 15f, nr. 49.
- 2) DJM 1995 Gjerrild Klint, Gjerrild sogn, Djurs Nr. herred, gl. Randers amt.
- 3) Bendixen, K.: Monternes vidnesbyrd. Numismatik – arkæologi – historie. Fra Holbæk amt 1976. s. 28ff. Hårdh, B.: Trade and Money in Scandinavia in the Viking age. Meddelanden från Lunds Universitets Historiska Museum 1978. Skovmand, R.: De danske skattefund fra vikingetiden og den ældste middelalder indtil omkring 1150. Aarb. for Nord. Oldk. og Hist. 1942. s. 183ff.
- 4) Skovmand, R.: De danske skattefund fra vikingetiden og den ældste middelalder indtil omkring 1150. Aarb. for Nord. Oldk. og Hist. 1942, og ifølge Nationalmuseets sognebeskrivelse, jvf. Det Kulturhistoriske Centralregisters søgning på diverse stikord.
- 5) Skovmand, R. 1942. s. 8f, nr. 47. Bjødstrup, Sorbymagle sogn, V. Flakkebjerg herred.
- 6) Grundtvig, S.: Danske Folkesagn 1839-83, bd. 1-2. V. Ellekilde, H. 1946-48. Kristensen, E. T.: Danske Sagn III 1895. Pio, I.: Højfolkets guld. Jørgensen, M. S. (red.): Guld fra Nordvestsjælland 1975.
- 7) Pio, I.: Sagn som sandhedskilde. Fra Holbæk amt 1976, s. 151ff.
- 8) Kristensen, E. T. 1895: Blandt andre sagnene nr. 429, 2210, 2215, 2198, 2209, 2213, 2220.

SUMMARY

A Viking Silver Hoard from Brokhøj, Gjerrild Klint

The find

In 1986 Djursland's Museum excavated the remains of a much ploughed down megalithic long-mound at Gjerrild Mark in northern Djursland. The stones of the dolmen and the uprights of the peristalith had nearly all been blown up and removed. Marks in the subsoil surface where the stones had stood made it possible to establish most of the plan of the monument, which had been 18 m long and 8 m wide with 2 stone chambers.

In an extraction hole of the western dolmen lay 10 fragments of coins and rings, all of silver,

with close to them a fragment of a pot. This was undoubtedly a Viking silver hoard, which had presumably been inserted in the ground close to one of the uprights of the chamber and had been disturbed when this had been blown up. After a thorough search through the dump of ploughsoil from over the chamber, the hoard came up to 81 pieces of silver, of which 66 were coins and 15 fragments of rings and ingots.

Pauline Asingh
Ebeltoft Museum

Oversættelse: David Liversage